

ASIA **Henkilöllisyyden selvittäminen ja turvallisuustarkastus ym.**

KANTELU

Kantelija on oikeuskanslerille 25.10.2014 osoittamassaan kantelussa arvostellut poliisilaitoksen menettelyä. Kantelija on kertonut viiden 17–18-vuotiaan pojan viettäneen aikaansa torstai-iltana 18.9.2014 n. klo 19 eräessä puistossa. Kantelijan mukaan nuoret olivat olleet yleisessä puistossa säädylliseen aikaan aiheuttamatta minkäänlaista häiriötä tai turvattomuutta kenellekään, ilman päihteitä tai rikollista toimintaa. Nuorten luokse oli kuitenkin tullut moottoripyörällä poliisimies, joka oli pyytänyt nähdä nuorten henkilöpaperit. Kyseinen yksin toiminut poliisimies oli kantelijan mukaan myös tarkastanut kaikki nuoret ja heidän reppunsa. Kantelija on katsonut, ettei poliisimiehellä ollut menettelylleen toimivaltaa. Kantelija on arvostellut myös poliisimiehen menettelyä, kun tämä kantelijan mukaan oli lähtiessään toivottanut nuorille ”Hyviä kannabiskauppoja!”. Lisäksi kantelija on todennut muun muassa jääneen epäselväksi kuka kerrottu poliisimies ylipäätään oli ollut.

SELVITYS

Poliisilaitoksesta on hankittu vanhemman konstaapelin A:n selvitys ja poliisilaitoksen lausunto. Poliisihallitus on myös antanut asiasta lausuntonsa. Jäljennös näistä asiakirjoista oheistetaan kantelijalle tiedoksi.

RATKAISU

Asiaan liittyvistä säännöksistä yleisesti

Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Pykälän 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien toteuttaminen.

Poliisilain (872/2011) 1 luvun 2 §:n mukaan poliisin on kunnioitettava perus- ja ihmisoikeuksia sekä toimivaltuuksia käyttäessään valittava perusteltavissa olevista vaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää näiden oikeuksien toteutumista. Luvun 3 §:ssä säädetään poliisitoiminnassa noudatettavasta suhteellisuusperiaatteesta. Lainkohdan mukaan poliisin toimenpiteiden on oltava puolustettavia suhteessa tehtävän tärkeyteen, vaarallisuuteen ja kiireellisyyteen, tavoiteltavaan päämäärään, toimenpiteen kohteena olevan henkilön käyttäytymiseen, ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin sekä muihin tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin. Luvun 4 §:n vähimmän haitan periaatteen mukaan poliisin toimenpiteillä ei saa puuttua kenenkään oikeuksiin enempää eikä kenellekään saa aiheuttaa suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Luvun 5 §:n tarkoitussidonnaisuuden periaatteen mukaan poliisi saa käyttää toimivaltuuttaan vain säädettyyn tarkoitukseen.

Henkilöllisyyden selvittäminen

Poliisilain 2 luvun 1 §:n mukaan poliisimiehellä on yksittäisen tehtävän suorittamiseksi oikeus saada jokaiselta tiedot tämän nimestä, henkilötunnuksesta tai sen puuttuessa syntymäajasta ja kansalaisuudesta sekä paikasta, josta hän on tavoitettavissa. Mainitun voimassa olevan poliisilain esitöissä todetaan, että henkilöllisyyden selvittämisestä säädetään pääosin aiemman poliisilain (493/1995) 10 §:ää vastaavalla tavalla (HE 224/2010 vp, s. 74). Aiemman poliisilain esitöiden mukaan säännöksellä luotu toimivalta henkilöllisyyden selvittämiseen tarkoittaa ainoastaan käsillä olevaa konkreettista tehtävää, eikä luo poliisille yleistä oikeutta saada kaikkien henkilöiden henkilötietoja (HE 57/1994 vp, s. 39).

Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että henkilöllisyyden selvittämistä koskevaa säännöstä ei ole rajoitettu pelkästään esitutkintaan, vaan se voi tulla sovellettavaksi myös esimerkiksi poliisin valvontatoiminnassa. Lainkohdassa käytetty sanonta ”yksittäisen tehtävän suorittamiseksi” osoittaa, että henkilötietojen tiedustelemiseen tulee olla perusteltu syy. Säännöksen nojalla poliisi ei saa ratsianomaisesti tarkistaa esimerkiksi kaikkien huvihuoneistossa olevien henkilöllisyyttä. Epäilty rikos on tietenkin hyväksyttävä syy tarkistaa niiden henkilöllisyys, joilla saattaa olla yhteyttä rikokseen taikka jotka ovat saattaneet tehdä siitä havaintoja. (Helminen, Klaus ym.: Esitutkinta ja pakkokeinot, Helsinki 2014, s. 812.)

Hankitun selvityksen mukaan vanhempi konstaapeli A oli tapauksessa ollut valvomassa yleistä järjestystä ja turvallisuutta kantelijan mainitsemassa puistossa, jonka ympäristöstä oli tullut useita valvontapyyntöjä liittyen alueella käytyyn avoimeen huumausainekauppaan. A:n mukaan hän oli ollut paikalla yksin partioimassa poliisitunnuksin varustetulla moottoripyörällä. Hän oli kertomansa mukaan havainnut puiston laidalla viisi nuorta, jotka ”olivat sen oloisia, että odottelivat jotakin”. Nuoret olivat kiinnittäneet A:n huomiota siinä määrin, että hän oli mennyt selvittämään muun ohella nuorten henkilöllisyyksiä.

Poliisihallitus toteaa lausunnossaan, että poliisilla tulisi olla konkreettinen ja yksilöitävissä oleva tehtävä selvittäessään henkilöllisyyksiä ja että poliisimiehen on pystyttävä jälkikäteen perustelevaan tällainen identifiointitarkoitukseen liittyvä yksittäinen tehtävä. Käsillä olevassa tapauksessa kyse on Poliisihallituksen näkemyksen mukaan ollut enintään nuorten yleisestä epäilyttävyyydestä yleistä järjestystä ja turvallisuutta valvottaessa, eikä asiassa ole tuotu ilmi, että tapahtumahetkellä olisi epäilty nuorilla olleen yhteyttä esimerkiksi tapahtuneeseen rikokseen tai järjestyshäiriöön. Lisäksi Poliisihallitus toteaa, että perustetta henkilöllisyyden selvittämiseksi henkilökunnan ollessa kyseessä olisi tullut joka tapauksessa arvioida jokaisen henkilön osalta erikseen. Poliisihallituksen näkemyksen mukaan poliisin menettely tältä osin on edellä mainituilla perusteilla jossain määrin kritiikille altista.

Minulla ei ole oikeudellisia perusteita arvioida asiaa toisin kuin Poliisihallitus. Henkilöllisyyden selvittämistä koskeva säännös voi sinänsä tulla sovellettavaksi poliisin valvontatoiminnassa. Henkilötietojen tiedustelemiseen tulee kuitenkin olla perusteltu syy. Ilmoitetut syyt viiden nuoren henkilöllisyyden selvittämiseksi ovat olleet varsin yleisluonteisia. Yhdyn Poliisihallituksen esittämään näkemykseen, että tapauksen kaltainen pelkkä yleisluonteinen epäilyttävyys ei riitä perusteeksi henkilöllisyyden selvittämiseksi, vaan selvittävänä tulee olla konkreettisesti henkilön mahdollinen yhteys esimerkiksi tapahtuneeseen rikokseen tai järjestyshäiriöön, tuntomerkkien sopiminen etsittävänä olevaan henkilöön tai pakeneminen. Korostan lisäksi Poliisihallituksen tavoin, että erityisesti alaikäisen henkilöllisyyttä selvittäessä tulee nuorten ja lasten kanssa toimiessa huomioida merkittävänä toimintaa ohjaavina periaatteina edellä selostetut suhteellisuusperiaate ja vähimmän haitan periaate. Minulla ei sinänsä ole perusteita kyseenalaistaa poliisilaitoksen esittämää, että tapahtumapaikkana on ollut lasten leikkipuisto, joten huumekaupan kitkemisellä on jo tästä syystä erittäin tärkeä merkitys. Yksinomaan viimeksi mainitut seikat eivät kuitenkaan anna tapauksessa aiheutta poliisin menettelyn toisenlaiseen arviointiin.

Turvallisuustarkastus

Poliisilain 2 luvun 12 §:n 1 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus kiinniottamisen, pidättämisen, vangitsemisen, säilöön ottamisen ja muun henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvan toimenpiteen yhteydessä tarkistaa, mitä henkilöllä on vaatteissaan tai muuten yllään taikka mukanaan olevissa tavaroissa sen varmistamiseksi, ettei tällä ole hallussaan esineitä tai aineita, joilla hän voi vaarantaa säilyttämisen taikka aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille. Poliisimies voi virkatehtävän suorittamisen yhteydessä tehdä henkilölle tarkastuksen tällaisten esineiden tai aineiden löytämiseksi muussakin tapauksessa, jos se perustellusta syystä on tarpeen poliisimiehen työturvallisuuden ja virkatehtävän suorittamisen varmistamiseksi.

Poliisilain esitöissä todetaan yllä mainitun säännöksen osalta, että esimerkiksi puhuttelutilanteissa saattaa tulla vastaan tilanteita, joissa ei ole ainakaan vielä kiinniottamisen edellytyksiä, mutta olosuhteista (esimerkiksi näköhavainto mahdollisesta aseesta tai henkilön vihamielinen käyttäytyminen) tai ennakkotiedoista (esimerkiksi poliisille tullut varoitus taikka poliisilla kyseisen henkilön käyttäytymisestä olevat aikaisemmat tiedot) voidaan päätellä poliisimiehen toimenpiteen kohteena olevalla henkilöllä olevan vaarallisia esineitä tai aineita. Tarkastuksen tarve saattaisi liittyä sekä toimenpiteen suorittamisen tilanteeseen yleisemmin että toimenpiteen kohteena olevaan henkilöön. Huomiota olisi kiinnitettävä myös siihen, minkälaiset mahdollisuudet poliisimiehellä on tapahtumapaikka huomioon ottaen puolustaa itseään. Esitöissä todetaan edelleen, että mainittu säännös ei siis oikeuttaisi tekemään ratsiatyyppisiä turvallisuustarkastuksia, vaan tarkastukselle olisi aina oltava perusteltu syy. Esimerkiksi pelkästään kielteinen suhtautuminen poliisia kohtaan ei olisi sellainen perusteltu syy, joka oikeuttaisi tekemään turvallisuustarkastuksen, vaan tämän lisäksi tulisi olla jokin muu tarkastuksen tekemistä oikeuttava peruste, esimerkiksi henkilön aikaisempi käyttäytyminen. (HE 224/2010 vp, s. 80)

Vanhempi konstaapeli A oli siis ollut valvomassa yleistä järjestystä ja turvallisuutta kantelijan mainitsemassa puistossa (ajankohtana oli arkipäivän alkuilt). A:n selvitettyä edellisessä kohdassa mainituin tavoin viiden nuoren henkilöllisyyden A oli tehnyt nuorille turvallisuustarkastuksen. A:n mukaan hän oli tilanteessa kyselyään nuorten nimiä muistanut kuulleen, että yksi nuorista oli samassa puistossa muutamaa viikkoa aiemmin ollut rikoksesta epäiltynä. A:n mukaan tilanteessa oli myös ilmennyt, että eräs toinen nuorista oli ollut etsintäkuulutettu, jonka perusteella hän oli kirjoittanut tälle haasteen. Koska tässä tapauksessa A oli ollut suorittamassa virkatehtävää yksin ja hänellä oli ollut asiakkaina yhteensä viisi nuorta, hän oli päättänyt tehdä kullekin viidelle nuorelle turvallisuustarkastuksen, ettei heillä olisi mitään esineitä tai aineita

hallussa, jotka olisivat voineet vaarantaa A:n tai nuorten omaa turvallisuutta tehtävän aikana. A oli selvityksen mukaan tarkastanut nuoret käsin tunnustelemalla päällisin puolin mitä heillä oli vaatteissaan ja yllään. A oli myös avannut nuorten reput ja ottamatta sisältöä ulos tarkastanut niiden sisällön.

Poliisihallitus tuo lausunnossaan esille, että turvallisuustarkastuksen toimittaminen merkitsee puuttumista jokaisen perustuslaissa suojattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Henkilökohtaista koskemattomuutta koskeva sääntely on myös lähellä perustuslaissa turvattua jokaisen yksityiselämän suojaa, koska tarkastettavalla henkilöllä olevista esineistä voi ilmetä yksityiselämän suojaan kuuluvia tietoja. Lisäksi turvallisuustarkastusta koskeva säännös voi sivuta perustuslaissa turvattua omaisuuden suojaa, sillä vaaraa tai haittaa aiheuttavat esineet ja aineet on otettava tarvittaessa tarkastettavalta henkilöltä pois.

Poliisihallitus toteaa lausuntonaan, että kantelunalaisessa tilanteessa ei ole tuotu esiin olleen sellaisia konkreettisia seikkoja, joiden perusteella olisi ollut perusteltua aihetta epäillä nuorten hallussa olevan vaarallisia esineitä tai aineita. Lisäksi tilanteessa ketään ei ollut tarpeen kuljettaa tai muutoinkaan sulkea suljettuun tilaan, vaan keskustelua oli käyty yleisellä paikalla. Myöskään tieto henkilön aiemmasta selvityksessä mainitusta rikosepäilystä ei yksinomaan muodosta poliisille perustetta poliisilain tarkoittamalle turvallisuustarkastukselle. Mainittuun liittyen Poliisihallitus korostaa, että turvallisuustarkastuksen tarkoituksena on yksiselitteisesti turvata poliisimiehen, toimenpiteen kohteena olevan henkilön ja muiden henkilöiden turvallisuus, eikä tarkastusta voida käyttää varsinaisiin tutkinnallisiin tarkoituksiin. Rikosepäilyn käsillä ollessa poliisin on lähtökohtaisesti toimittava pakkokeinolaissa säännellyn keinovalikoiman puitteissa.

Minulla ei ole oikeudellisia perusteita arvioida asiaa toisin kuin Poliisihallitus. Poliisilain 2 luvun 12 §:n 1 momentin ensimmäinen virke ei ole voinut tulla tapauksessa sovellettavaksi. Mahdollinen on ainoastaan voinut olla toisen virkkeen mukainen tilanne, jonka mukaan poliisimies voi tehdä turvallisuustarkastuksen muussakin tapauksessa, jos se perustellusta syystä on tarpeen poliisimiehen työturvallisuuden ja virkatehtävän suorittamisen varmistamiseksi.

Poliisilain esitöiden mukaan esimerkiksi puhuttelutilanteissa saattaa tulla vastaan tilanteita, joissa ei ole ainakaan vielä kiinniottamisen edellytyksiä, mutta olosuhteista tai ennakkotiedoista voidaan päätellä poliisimiehen toimenpiteen kohteena olevalla henkilöllä olevan vaarallisia esineitä tai aineita. Hankitussa selvityksessä ei nähdäkseni kuitenkaan ole esitetty mitään sellaisia tapahtuma-aikana käsillä olleita seikkoja, joiden perusteella voitaisiin arvioida mainittujen edellytysten täyttyneen tapahtumatilanteessa. A on perustellut turvallisuustarkastuksen tarpeellisuutta sillä, että hän oli tapahtumapaikalla partioimassa yksin ja hänen asiakkainaan oli yhteensä viisi nuorta mieshenkilöä. A on lisäksi tuonut kerrotuin tavoin esille joitakin nuorten aiempaan menettelyyn liittyviä tietoja kahden nuoren osalta. Korostan tämän vuoksi Poliisihallituksen lausumin tavoin, että henkilöjoukolla suoritettavien turvallisuustarkastusten perusteita olisi tullut joka tapauksessa arvioida jokaisen henkilön osalta erikseen.

Kielenkäyttö

Valtion virkamieslain 14 §:n 2 momentin mukaan virkamiehen on käyttäydyttävä asemansa ja tehtäviensä edellyttämällä tavalla.

Poliisilain 1 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan poliisin on toimittava asiallisesti ja puolueettomasti sekä yhdenvertaista kohtelua ja sovinnollisuutta edistäen.

Poliisin hallinnosta annetun lain 15f §:n (873/2011) mukaan poliisimiehen on virassa ja yksityiselämässään käyttäytyvä siten, ettei hänen käyttäytymisensä ole omiaan vaarantamaan luottamusta poliisille kuuluvien tehtävien asianmukaiseen hoitoon. Arvioitaessa poliisimiehen käyttäytymistä otetaan huomioon myös hänen asemansa ja tehtävänsä poliisihallinnossa.

Poliisimiehen käyttäytymiselle on lainsäädännössämme asetettu edellä kuvatuin tavoin varsin korkeat vaatimukset. On tärkeää, että poliisimies virkaansa hoitaessaan käyttäytyy asiallisella, luottamusta herättävällä tavalla, sillä poliisimiehen itsestään antama kuva välittyy helposti kansalaisen silmissä koko ammattikuntaa koskevaksi. Virkakielen tulee olla asiallista ja sävyltään mahdollisimman neutraalia. Julkista valtaa edustavalta virkamieheltä vaaditaan harkintakykyä ja tyyliä sananvalinnoissaan.

Vanhempi konstaapeli A toteaa selvityksessään, että hänen ja viiden nuoren välinen keskustelu oli ollut hyvähenkistä ja he olivat saaneet asiat selvitettyä hyvin. He olivat jutelleet niistä näistä asioista ja tilanteesta oli ”heitetty” myös huumoria. A korostaa, että tähän liittyy lause ”Hyviä kannabiskauppoja!”, jonka siis tilanteesta ulkopuolella ollut henkilö on nostanut esille. A ei kertomansa mukaan muista sanatarkasti millaisen lauseen hän oli lopussa nuorille ”heittänyt”, mutta se oli tarkoitettu pelkästään huumorilla. Lause ei A:n mukaan ollut tarkoitettu miksiäkään lopputervehdykseksi ja lause liittyi ja kuului heidän keskusteluihin ja ”huumorin heittoon”. Irrotettuna asiayhteydestä ja olematta mukana itse juttelussa on A:n mielestä turha ottaa yhtä lausetta irti keskustelusta ja tehdä siitä isoa numeroa. Kyseinen lause oli pelkästään jatkumoa rennolle jutustelulle nuorten kanssa, jolla ei ollut mitään asiata tai loukkaavaa tarkoitusta.

Totean yleisesti, että lausahdusta ”Hyviä kannabiskauppoja!” ei voida pitää poliisille soveliaana kielenkäyttönä. Poliisin ei tule millään tavalla antaa ymmärtää, että rikollinen toiminta olisi hyväksyttävää. Käsillä olevassa tapauksessa pitää tosin ottaa huomioon, että A:n ja nuorten välisen keskustelun sisältöä jälkikäteen arvioitaessa ei ole mahdollista saada täsmällistä selvyyttä tilanteesta, jossa näkemyksiä mitä ilmeisimmin on puolin ja toisin esitetty. Myöskään keskustelujen nimenomaisesta sävystä ei ole mahdollista saada tarkkaa kuvaa.

A ei siis kiistä, etteikö hän mahdollisesti ole voinut kantelijan mainitsemaa lausetta nuorille lopuksi huumorilla ”heittää”. Minulla ei sinänsä ole aihetta kyseenalaistaa A:n toteamaa, että kyseinen lause oli pelkästään jatkumoa rennolle jutustelulle nuorten kanssa, jolla ei ollut mitään asiata tai loukkaavaa tarkoitusta. Keskustellessaan erityisesti nuorten kanssa poliisi voi nähdäkseni tapauskohtaisesti käyttää myös luonteeltaan vapaamuotoisempaa ja huumorinkin sävyttämää kieltä. Poliisin tulee kuitenkin tällaisessa tilanteessa erityisesti huomioida, että ”huumorin heittoon” liittyy usein subjektiivisia tuntemuksia ja keskustelun vastapuoli saattaa henkilöstä riippuen kokea tilanteen hyvinkin eri tavoin. Kielenkäytön asiallisuushan merkitsee muun ohessa, ettei keskusteluissa käytetä sanontoja, jotka kuulijan voidaan otaksua kokevan loukkaaviksi tai väheksyviksi.

Kantelu muilta osin

Poliisilain 1 luvun 8 §:n 2 momentin mukaan poliisin on huolehdittava siitä, että virkatoimen suorittanut poliisimies on tarvittaessa yksilöitävissä.

Poliisilaitos viittaa lausunnossaan sisäministeriön 19.12.2013 poliisin virkapuvusta antamaan asetukseen (1106/2013), jossa on säännelty muun muassa, että moottoripyöräkuljettajan ajopuvussa on oltava ainakin poliisin tunnuskuva sekä mahdollisuuksien mukaan POLIISI-POLIS-kangaslaatta ja nimilaatta (16 §).

Vanhempi konstaapeli A toteaa selvityksessään, että hänen työasussaan on aina nimikyltti (sukunimi) nähtävissä ja jos häneltä nimeä kysytään, niin hän sen aina kertoo.

Minulla ei kerrotun perusteella ole perusteita todeta, että poliisimies ei olisi ollut tapahtumajaksena lain edellyttämällä tavalla yksilöitävissä. Korostan, että asiassa ei ole väitetty esimerkiksi nuorten pyytäneen poliisimestä esittämään virkamerkkinsä.

Asiassa ei ole ilmennyt mitään sellaista, jonka vuoksi minulla kantelun muilta osin muutoinkaan olisi aiheutta toimenpiteisiin.

Toimenpiteet

Kiinnitän vanhemman konstaapelin A:n huomiota henkilöllisyyden selvittämisen ja turvallisuustarkastuksen edellytysten huolelliseen selvittämiseen.

Saatan lisäksi vanhemman konstaapelin A:n tietoon edellä esittämäni virkamiehen kielenkäyttöä koskevat yleiset näkökohdat.

Kantelu ei anna aiheutta muihin toimenpiteisiin.

Jäljennös päätöksestä lähetetään tiedoksi Poliisihallitukselle.

Kantelun liite palautetaan oheisena.

Apulaisoikeuskansleri

Risto Hiekkataipale

Esittelijäneuvos

Markus Löfman

OIKEUSKANSLERINVIRASTO
